

prof. dr hab. Józef Kaś
Katedra Współczesnego Języka Polskiego
Wydział Polonistyki UJ
jozef.kas@uj.edu.pl

Struktura słownika gwarowego

Tarminio žodyno struktūra

Najogólniejsze typy informacji w słowniku

Bendriausi žodyne esančios informacijos tipai

W słowniku można wyróżnić kilka typów informacji. W związku z tym rodzą się podwójne pytanie: jak i gdzie przedstawiać te informacje, żeby słownik pozostał czytelny?

Žodyne galima išskirti kelių tipų informaciją. Kyla dvigubas klausimas: kaip ir kur pateikti šią informaciją, kad žodynas išliktų įskaitomas?

Są to, moim zdaniem, następujące informacje:

Informacja semantyczna

Informacja gramatyczna

Informacja dokumentacyjna

Informacja audiowizualna

Tai, mano nuomone, yra ši informacija:

Semantinė informacija

Gramatinė informacija

Dokumentinė informacija

Audiovizualinė informacija

Artykuł hasłowy – 1

Žodyno straipsnis - 1

Artykuł hasłowy zawiera wszystkie informacje dotyczące opisywanego w słowniku wyrazu. Informacje te są rozpisane szczegółowo w kolejnych elementach artykułu hasłowego.

Žodyno straipsnyje [ŽS] pateikiama visa su žodyne aprašytu žodžiu susijusi informacija. Ši informacija išsamiai analizuojama tolesniuose straipsnio elementuose.

Kolejność elementów AH: ŽS elementų eiliškumas

hasło/ straipsnis

homonim /homonimas

informacja gramatyczna / gramatinė informacija

numer znaczenia / reikšmės numeris

kwalifikator / kvalifikatorius, nuoroda

definicja /definicija

odsyłacz do innego hasła (zbiorczego) zob. LYTRZOK / nuoroda į kitą straipsnį, žr. LYTRZOK

ods. do ilustracji / nuor. į iliustraciją

cytat / przykład użycia / cytata/ vartojimo pav.

lokalizacja cytatu / citatos lokalizacija

zasięg geograficzny znaczenia / geogr. nuoroda

synonimy do znaczenia / sinonimai

powiedzenia / posakiai

przysłowia / patarlės

etnografia / etnografija

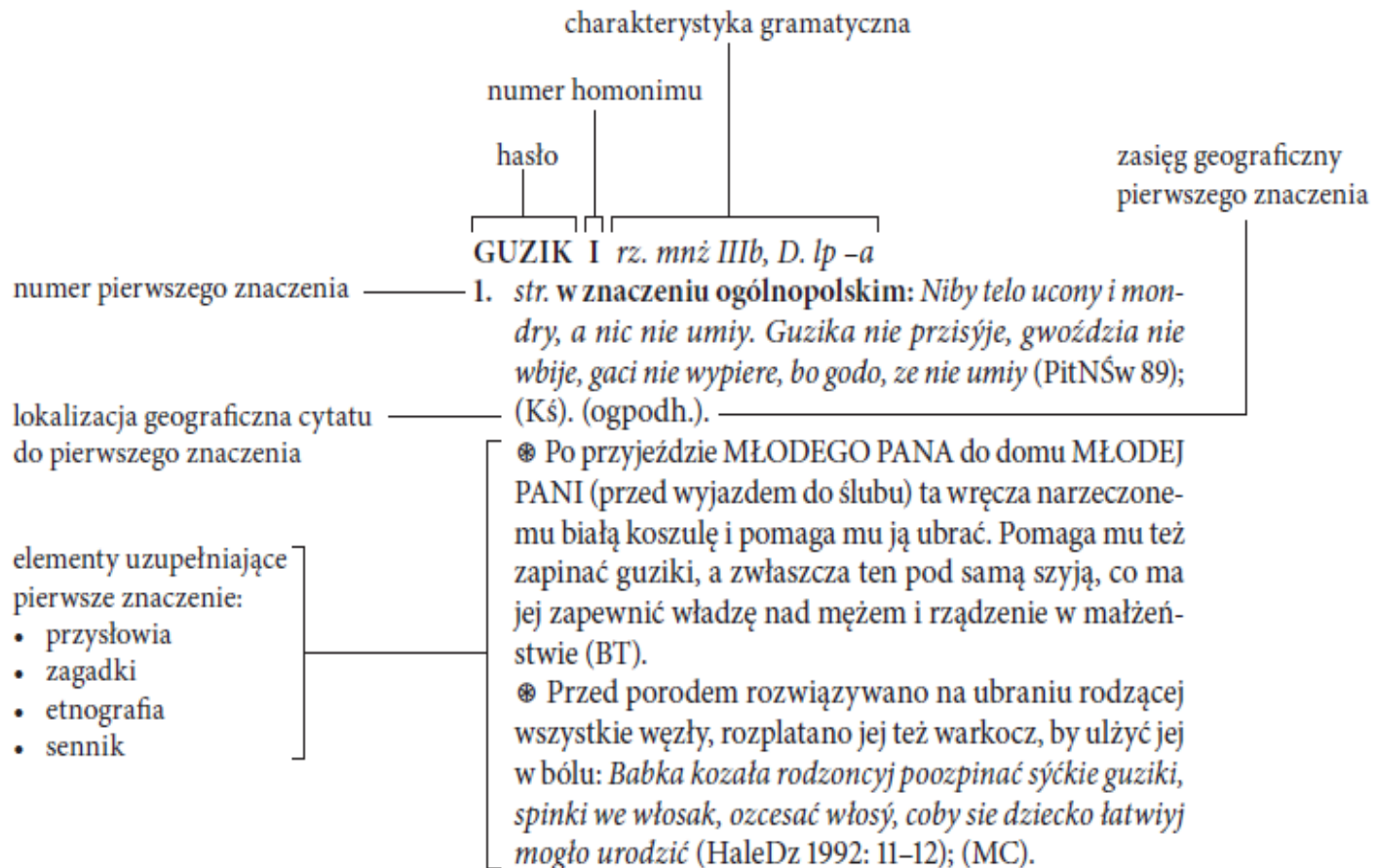
<etymologia>

Artykuł hasłowy – 2

Žodyno straipsnis - 2

Elementy AH w opisie jednego znaczenia

ŽS elementai vienos riekšmės rėmuose



Stopnie złożoności artykułu hasłowego

ŽS sudėtingumo lygiai

AH minimalny Minimalus ŽS	AH rozszerzony Praplėstas ŽS	AH rozbudowany Platus ŽS	AH etnolingwistyczny Etnolingvistinis ŽS
Hasło/Straipsnis	Hasło/Straipsnis	Hasło/Straipsnis	Hasło/Straipsnis
Definicja/Definicija	Definicja/Definicija	Definicja/Definicija	Definicja/Definicija
	cytat, użycie wyrazu (wyraz w kontekście leksykalnym i gramatycznym)/ citata, žodžio vartojimas (žodis leksiniame ir gramatiniame kontekste)	cytat, użycie wyrazu/ citata, žodžio vartojimas	cytat, użycie wyrazu/citata, žodžio vartojimas
		dokumentacja geograficzna, tekstowa/geografinė, tekstinė dokumentacija	dokumentacja geograficzna, tekstowa/geografinė, tekstinė dokumentacija
			- dokumentacja kulturowa (wierzenia, obrzędy, praktyki magiczne itp.)/kulrūrinė dok.

AH minimalny / Minimalus ZS

Tylko hasło i definicja synonimiczna (najmniej czytelna)

Brak numeracji znaczeń. Nie wiadomo zatem, jaka jest funkcja przecinka – oddzielanie kolejnych znaczeń, czy oddzielanie równorzędnych określeń w obrębie definicji; zob. **namiysać**

Tik antraštinis žodis ir sinoniminė apibrėžtis (mažiausiai skaitoma). Reikšmės nenumeruotos. Todėl neaišku, kokia yra kablelio funkcija - atskirti viena po kitos einančias reišmes ar atskirti lygiavertes sąvokas apibrėžime; žr. **namiysać**

namieniać – odmieniać, zmieniać (namienioł na lepcu)

namieniać się – zmieniać się, świtać

namieniany – uzyskany w wyniku zamiany

namienić – zmienić, nadejść (namienić na świtanie)

namienić się – zmienić się

namienio się na noc – zapada mrok

namienio na dziyń – świta

namiesiarzyć – narobić mięsa, pozabijać

namiysać – namieszać, mieszać składniki czegoś, narobić zamętu, narobić bałaganu, popsuć szyki

nanosony – nanoszony

naodpadać – naopadać

naodpadowany – naopadany

naogółom – na niby, niezupełnie

naogrzywać – wielokrotnie ogrzewać, ogrzać wiele sera

naogrzywać się – wielokrotnie grzać się, wielokrotnie rozgrzewać się

naokoło – wokół, w koło, w całym otoczeniu

naokólny – rozciągający się wokół

naokół – zob. naokoło

naokrować – przygotować dostateczną ilość okrowków (zob. okrowek)

.....

AH rozszerzony/ŽS prapleštas

- informacija gramatyczna/gramatinė informacija
- przykład użycia wyrazu/vartojimo pav.

lutluc czas. - 1. ubić coś, uklepać.

Łutlukë kasy jeglanėj z prosa.

2. zabić coś, kogoś. *Łutluk go na šhérc.*

lutrâpek *m* - osoba niezdolna, awanturnik, opętany, wrzaskliwe, krzykliwe dziecko, utrapienie. *Ne wytrzymane z tēm lutrâpkēm.*

lutrâpsëne *n* - zmartwienie, kłopot, utrapienie.

łuwádzéc czas. ~ë, ~is, ~i, ~ëm, ~ita, ~ó, łuwádz, łuwádzta - uwiązać. *Łuwádz kóna jï chodź do jizby.*

łuwaléc së czas. ~ólëm, ~óles, ~ól, łuwályłyšta së albo wyšta së łuwalély, łuwál së, łuwálta së - położyć się bezwładnie. *Jekes zmęcóny, to łuwál së!*

AH rozbudowany/ŽS praplėstas

+ cytat, informacja tekstowa/cytata, tekstinė informacija
słownik o pełnej wartości naukowej/pilnos mokslinės vertės žodynas

DZIYZKA [DZIYZKA] rzecz. ž. **‘zdrobnienie od DZIEŹA’**: *W dziyzce to sie na chlyb zarobiato. Bug.BK; I zszywato sie to dratwom wkoło, wkoło i nasolone bylo i polozone bylo na wieku ‘od ty dziyzki, co sie chlyb piekło. Pamiyntóm, jako dziecko, bylo w kómorze na dziyzce, nie na dziyzce ino w tym, na nieckach, takie byly malutkie kisecki, malutkie, malutkie. Sit.IC.*

DZWONEK rzecz. mnzyw. 1) **‘kolor w kartach karo’**: *Dzwonek, as dzwoncy, dama dzwonca, król dzwoncy, to jest karta. Bug.BK; 2) ‘zioło – dziurawiec’*: *Dzwonek to na wóntrobe barz dobry. Piła tego dzwonku i wylycyła se wóntrobe. Tam jak na Kwiatonowice, to duzo tego dzwonku rośnie. Bug.BK; Dziurawiec to my mówily na to dzwonki. Dzwonek to jest ziele barz dobre. Sit.TK.*

DZWONCY przym. **‘w kartach: karowy, dzwonkowy’**: zob. DZWONEK.

DZWONY rzecz. blp **‘część zewnętrzna koła, na którą się nakładało rafę’**: *Dzwony to to ‘okryngłe, na które sie nakladało rafe. Bug.BK.*

DŹWIYRKA rzecz. blp **‘zdrobniale: drzwi; małe drzwi’**: *Koryto w tym chlywie i dźwiyrka, podpiyrato sie. Bug.BK.*

AH etnolingwistyczny/etnolingwistinis ŽS

- wszystkie typy dokumentacji + kontekst kulturowy wyrazu (obrzędy, praktyki magiczne itp.)

Visi dokumentacijos tipa, ir kultūr. kontekstas

STÓŁ rz. mnż IIIa, D. I p -u, Mc. I p stole

1. w znaczeniu ogólnopolskim; ■ Tabl. IV: *A snopek sie stawiało – bo teraz to jes stół, a downo jadło sie na stolicce, tako była stolicka drewniano, tako nizso, tako jak ława, a nie ława, a my na przykład juz w mojich casach to pod drzywkim, na tym taborecie, na tym stolicku, co drzywko stoło. A downo jesce to był wydzielony tyn stół taki, co tam był potrow, owies i syćko – teraz sie juz tak nie stosuje – i włośnie tyn snopek tam sie stawiało (Rat); Kie wręście pokozala sie wycekiwano gwiozdka, mama nakrywała stół cystym, wykrochmolonym, biotym obrusym. Pod obrus wkładala gorzc sianka na pamiontke, ze to Pon Jezus sie urodziył w złóbkku na sianku (Gw); (ogpodh.).*

▲ W wigilię Bożego Narodzenia łańcuchem obwiązywano nogi stołu, by zapewnić nierozzerwalność rodziny (Gw).

▲ Stół był dawniej meblem darzonym wielkim szacunkiem, zwłaszcza taki, na którym położona była kiedyś puszka z komunikantami (w czasie wizyty księdza u chorego). Przy stole dawniej spożywano tylko wieczerzę wigilijną, natomiast na co dzień jedzono przy STOLICCE: – *Bez co tyn stół boškali? – godo Marysia. – To był stół wybiyrany, co go mieli w usanowaniu. Był na srogak, ozdobnie nieroz w krzize cyfrowany, a chowali do niego piniondze, ksionzki, dokumynta seliniejakie, wieczerze przy nim wilijnom jodali i świyncone na Wielgom Niedziele. Taki stół ino bewowoł w usanowaniu, na ftorym juz był Poniezus. A był wte, jak kto chorowoł, co mu ksiyndza przywieźli z Pane Jezusem. Nie śmioł tyz nik stanonć na taki stół a Kryść Boze, coby dziecko siadło (RoczPodh II 188).*

▲ Po błogosławieństwie państwa młodych, przed wyruszeniem orszaku do ślubu, następował obrzęd CAŁOWANIA STOŁU, polegający na trzykrotnym obejściu narzeczonych i DRUZYNY w lewą stronę wokół stołu, na którym w rogach ustawione są bochenki chleba; bochenki te całowali narzeczeni i członkowie DRUZYNY na znak, że młodzi znaleźli już dla siebie cztery kąty, tzn. założyli nową rodzinę: ***Wstawali [młodzi po błogosławieństwie] i na tym stole były śtyry chleby na rogak i jak sie wstało, to trza było obyjs trzy razy i całować, a ś nimi druscki i druzbowie. To było takie, ze oznacalo nowom chałupe i nowom rodzine, jak śtyry ściany, to te śtyry konty stołu i to nazywali całowanie stołu (Zcz).***

Artykuł hasłowy – 3/ ŽS - 3

Elementy AH w konkretnym haśle słownikowym/ ŽS elementai kitame ŽS

LYTRZOK rz. mnż IIIb, D. lp -a ‘wóz przystosowany do wożenia siana, snopów zboża, słomy itp., z założonymi tylko **LYTRAMI**; wóz drabiniasty; ☉ Tabl. III’: *Uzwa z wikliny na lytrzok (Hrk); A siano to woziyli w lytrak, nazywało sie lytrzok, taki wóz to był lytrzok (StB); Lytrzok to sie godało abo drabiniok na taki wóz, co to miol drabiny, znacy lytry po bokak. Lytrzokiym to sie zwoziyło i siano, i snopki zbozo, i snopki lnu z mocydła (Ch); (BD, BT, Ch, Chab, CzD, Czur, Dsz, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mrs, Pcz, Por, SrW, StB, Zak). [drabiniasty wóz – BD, Dbn, L, Ost, Pcz; drabiniok – Ch, SrW; drabińcok – BT; grabiniok – BT, Kś; StB; siyniok – Chab, Spyt]*

Artykuł hasłowy – 4a/ ŽS 4a

Elementy AH – problemy praktyczne
ŽS elementai – praktinės problemos

Hasło / Antraštinis žodis

- w formie jednowyrazowej / vieno žodžio apimties

- w formie wielowyrazowej/daug žodžių –

frazeologizmy/frazeologizmai.

Potraktowanie frazeologizmów jako odrębnych haseł zwiększa czytelność słownika. Oczywiście pod hasłami słownikowymi, będącymi tu elementami składowymi frazeologizmu muszą być odsyłacze.

Frazeologizmą laikymas atskirais straipsniais padidina žodyno skaitomumą. Žinoma, po žodyno straipsniais, kurie čia yra sudedamosios frazeologizmo dalys, turi būti nuorodos.

Artykuł hasłowy – 4b/ ŽS – 4b

Elementy AH – problemy praktyczne/ ŽS elementai – praktiniai klausimai

Homonim / Homonimas

-wydzielanie homonimów jest sprawą umowną, nie merytoryczną. Najczęstsze powody ich wydzielenia to: / homonimų skyrimo atvėjai:

-różnice we fleksji / fleksija

- ZAMEK – D. lp. zamka : zamku

- rodzaj gramatyczny / giminė

- OSIOŁ – rz. mż. ‘zwierzę’ : rz. mos. ‘głupiec’

-tworzenie innych par aspektowych / aspektinių porų sudarymas

- OBERWAĆ I cz. dk – OBRUWAĆ ndk IIIa ‘urwać wszystko z czegoś lub wokół czegoś’:

- OBERWAĆ II cz. dk ‘zostać zbitym, pobitym; dostać lanie

- odmienna etymologia / skirtinga etimologija

-BLOK I niem. ‘bryła kamienia, betonu’

-BLOK II fr. ‘związek polityczny lub wojskowy’

-BLOK III ang. ‘wielorodzinny budynek mieszkalny’

-Za podstawę wydzielenia homonimów nie można przyjąć wieloznaczności. / Daugiareikmingumas negali būti homonimijos skyrimo pagrindu

Artykuł hasłowy – 4c / ŽS – 4c

Elementy AH – problemy praktyczne/ ŽS elementai – praktiniai klausimai

Informacja gramatyczna

Gramatinė informacija

To nieobligatoryjny element AH w słowniku gwarowym. Może być podawany, jeśli słownik reprezentuje jeden system gramatyczny (jedną gwarę).

Tai neprivalomas ŽS elementas tarmių žodyne. Ją galima pateikti, jei žodynas atspindi vieną gramatinę sistemą (vieną tarmę).

Informacja gramatyczna może zawierać dane o rodzaju gramatyczny, typie paradygmatu fleksyjnego. Najważniejsze informacje gramatyczne odnoszą się do kłopotliwych, nieregularnych form fleksyjnych, np. BALUSTRADA – gw. **BALUSTRADÓW** wobec ogólnopolskiego **BALUSTRAD**

Gramatinė informacija gali apimti duomenis apie gramatinę giminę, linksniavimo paradigmą. Svarbiausia gramatinė informacija susijusi su netaisyklingomis linksnių formomis, pvz., BALUSTRADA - gw. BALUSTRADES vs. BALUSTRADES visoje šalyje

Artykuł hasłowy – 4d / ŽS – 4d

Elementy AH – problemy praktyczne / ŽS elementai – praktiniai klausimai

Numer znaczenia – ten punkt nie wymaga komentarza/ Reikšmės nr. – nereikalauja aiškinimo

Kwalifikator / Nuoroda

- kw. **tematyczne/teminės**, np. *kuch.* ‘kuchnia’, *past.* ‘pasterstwo’, *str.* ‘strój, ubiór’, *bud.* ‘budownictwo’ i inne w zależności od specyfiki kultury danego regionu
- kw. **chronologiczne/chronologinės**, np. *daw.* ‘dawne’, *now.* ‘nowe, nowsze’, *pok. III* ‘właściwe dla osób najstarszych’

Są one bardzo ważne w słowniku gwarowym, bo informują one o stopniu żywotności wyrazu (lub znaczenia) w systemie leksykalnym.

Jos yra labai svarbios tarmių žodyne, nes informuoja apie žodžio (ar reikšmės) gyvybingumo laipsnį leksinėje sistemoje.

- kw. **pragmatyczne/pragmatinės**, np. *wulg.* ‘wulgarne’, *pot.* ‘potoczne’ itd.
- Kwalifikatory pragmatyczne mogą być sytuowane przed definicją, ale wygodniejsze jest włączanie ich do definicji. W ten sposób można uzyskać większą precyzję w opisie zasad stosowania danego wyrazu (lub znaczenia). Por.: *‘z nacechowaniem emocjonalnym ...’, ‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym...’, ‘ironicznie o...’, ‘z uznaniem o...’, ‘lekceważąco o...’, ‘z potępieniem o...’* itp..
- Pragmatinės nuorodos pateikiami prieš apibrėžtį, tačiau patogiau juos įtraukti į apibrėžtį. Taip galima tiksliau apibūdinti žodžio (arba reikšmės) vartojimo taisyklės.

Artykuł hasłowy – 4e/ ŽS – 4e

Elementy AH – problemy praktyczne/ ŽS elementai – praktiniai klausimai

Definicja/definicija

O definicjach była już mowa, więc tu tylko o 2 elementach w obrębie definicji. Są to:/Apie d. kalbėjome, todėl čia du atvejai:

- a. Odsyłacz wewnętrzny do haseł obecnych w słowniku. To pozwala uniknąć budowania skomplikowanych definicji (por. BACA, OSCYPEK z poprzedniego spotkania) / nuoroda į kitą straipsnį, tai leis nesudaryti sudėtingų d.
- b. Odsyłacz do ilustracji, niezależnie od tego, czy ilustracje są obok hasła, czy na końcu tomu. / nuorodą į iliustraciją

LYTRZOK rz. mnż IIIb, D. lp -a ‘wóz przystosowany do wożenia siana, snopów zboża, słomy itp., z założonymi tylko **LYTRAMI**; wóz drabiniasty; **Tabl. III**’: *Uzwa z wikliny na lytrзок (Hrk); A siano to woziyli w lytrak, nazywało sie lytrзок, taki wóz to był lytrзок (StB); Lytrзок to sie godało abo drabiniok na taki wóz, co to miał drabiny, znacy lytry po bokak. Lytrзокiym to sie zwoziyło i siano, i snopki zbozo, i snopki lnu z mocydła (Ch); (BD, BT, Ch, Chab, CzD, Czir, Dsz, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mrs, Pcz, Por, SrW, StB, Zak). [drabiniasty wóz – BD, Dbn, L, Ost, Pcz; drabiniok – Ch, SrW; drabińcok – BT; grabiniok – BT, Kś; StB; siyniok – Chab, Spyt]*

Artykuł hasłowy – 4f / ŽS – 4f

Elementy AH – problemy praktyczne/ ŽS elementai – praktiniai klausimai

Cytat / przykład użycia // Citata/vartojimo pvz.

Zadania cytatu: / Citatų funkcijos

- A. Dokumentacja geografii występowania hasła (to banał) /
Geografinė informacija
- B. Dokumentacja zjawisk kulturowych (przebieg obrzędów, system wartości, relacje międzyludzkie, historia itp.). / Kultūros reiškinių dokumentacija

Dlatego cytaty są liczne i znacznie dłuższe niż w tradycyjnym słowniku gwarowym. / Citatos yra ilgesnės negu traciniamė tarminiamė žodyne

Artykuł hasłowy – 4g / ŽS – 4g

Elementy AH – problemy praktyczne / ŽS elementai – praktiniai
klausimai

Lokalizacja cytatu (funkcja dokumentacyjna) / Citatos lokalizacija

Zasięg geograficzny znaczenia (funkcja dokumentacyjna) / Geografinis paplitimas

Synonimy do znaczenia / Reikšmės sinonimai

W słownikach gwarowych rzadko gromadzi się w jednym miejscu synonimy. Wymaga to bowiem wcześniejszego rozpoznania całego systemu leksykalnego gwary. Jest to jednak informacja bardzo pożądana przez czytelnika. Skoro na małym Podhalu zanotowano 10 określeń *mątewki*, to zasadne jest pytanie o takie nazwy w skali całego kraju. Żaden słownik gwarowy nie podaje takiej informacji.

Tarmių žodynuose sinonimai retai būna surinkti vienoje vietoje. Taip yra todėl, kad reikia iš anksto atpažinti visą tarmės leksinę sistemą. Tačiau tai yra skaitytojui labai pageidautina informacija. Kadangi mažame Podhalės regione užfiksuota 10 sąvokų mątewka, galima klausti apie tokius pavadinimus visoje šalyje. Tokios informacijos nepateikia joks tarmių žodynas.

Podhalańskie *mątewki*:

[ferula; fyrlacka; fyrtołka; rogalka; rogocyk; rogołka; różacka; tarajka ; trzepok; tyrlikac]

Artykuł hasłowy – 4g / ŽS – 4g

Elementy AH – problemy praktyczne/ ŽS elementai – praktiniai
klausimai

Powiedzenia / Posakiai

Przysłowia / Patarlės

Zagadki / Mįslės

Sennik / Sapnininkas

Etnografia / Etnografija

To są elementy struktury słownika, które mogą pojawić się też w polu CYTAT. Jeśli takich informacji jest jednak dużo, warto pokazywać w pojedynczych akapitach. Czytelność słownika będzie znacznie większa. Por. 2 kolejne slajdy z etnografią dotyczącą Wielkiego Piątku.

Tai žodyno struktūros elementai, kurie taip pat gali būti pateikiami CITATOS lauke. Tačiau jei tokios informacijos yra daug, ją verta pateikti atskiromis pastraipomis. Žodyno skaitomumas labai pagerės. Žr. kitas 2 skaidres su etnografija apie Didįjį Penktadienį [DP].

<etymologia> / retai pateikiama

To bardzo pożądana i oczekiwana przez czytelnika informacja, ale zasadniczo niespotykana w słownikach gwarowych. Znam jeden taki słownik – Pani Krystyny Długosz-Kurczabowej „Słownik gwary zagnańskiej” (warszawa 2020).

Etnografia – Wielki Piątek 2/ Etnografija - DP 2

♣ *Wielki Piontek pogodny, to cały rok dorodny (BT).*

♣ *Jak we Wielki Piontek mróz, to na brzysku siana wóz (BT).*

▲ *Wielki Piontek do południa, chłopcy obrzinali gałonzki na drzewak owocowyk takie niepotrzebne. Biyli wopnym pnie na tyk drzewak. Nie budowali, coby nie burzić głośno. Po południu śli do kościoła, było cytanie Mynki Pańskiuj i syćka boškajom krziz. I zacyno sie adoracyjo Nojświyntsego Sakramyntu przy grobie. Adoracyjo trwo do niedzieli do rezurekcyji, gdy Pon Jezus zmortwychwstanie (WalSt 132).*

▲ *We Wielki Piontek jagniont sie nie puscało pod owce, zeby wydojły mlyko... – ...ba gospodarz seł dojić. – Gospodorz seł dojić i to mlyko se jedno ustawioł na swojim uzytek. – Bo jak dojyli, to ściskali, zeby owcom we wymiona sie nic nie dzioło. To temu we Wielki Piontek temu musieli dojić bacowie, ze tyn te owce bedom zdrowe. – Noji jak im obcinali, zeby nie kulawiyły tam ty kopyta, zeby nie kulawiyła przez lato. – Kulcy... usy przecinali usy... -... przecinali na tym, zeby były znaczne, na jesiyń potem odbiyrać od bace, coby gazda wiedzioł, ktoro ta jego owca. Nie było jakik zmyłek (NwB).*

▲ *Jo jesce pamiyntom, ze we Wielki Piontek, to moja babka jesce i tata to zawse chodzył z Wielkiego Piontku na, na Wielkom Sobote o północy zawse koło wody, chodzył po wodę i przinosiył tom wodę i zawse my sie syćka musieli myć, przezegnać sie i zmówić tam pociórz. Babka mówiyła i zawse my sie w tyj wodzie syćka myli, coby sie cały rok nos zodne choroby takie skórne racyj i takie jakiesik takie, co zawse godali, zebyśmy mieli piyknom gładkom skóre, zeby nos zodne tam takie nie imaly. To, to we Wielki Piontek sie zawse, zawse wchodzyli do tyj wanny (Ch).*

Etnografia – Wielki Piątek 2 / Etnografija - DP 2

▲ *A w Wielki Piątek rano, o trzeciej rano wszystkie mamy budziły i ślimy do potoka się myć na pamiętke, że jak Pana Jezusa prowadzili z ciemnicy, to popchnęli go do wody i wszystkie wody są uświęcone w Wielki Piątek (Sien); (BT, Ch, NwB, Sien, Szf, Ząb).*

▲ W Wielki Piątek myto się powszechnie w WODZIE NIE OŚPIYWANEJ, tj. przyniesionej z potoku przed świtem, zanim odezwały się pierwsze ptaki. Woda taka, wg wierzeń, leczyła wszelkie choroby skórne, zapewniała też zdrowe oczy. Przy myciu należało jednak liczyć od tyłu: 9-8-7-6-5-4-3-2-1-nic, a wtedy dolegliwości ustępowały. Dawniej gospodarze przeprowadzali rano konia przez potok, by uchronić go przed GRUDĄ. Przez potok przepędzali też owce, by miały zdrowe nogi, krowom myli wymiona: *Wielgopiontkowom wodom myli kóniowi kopyta, coby się mu gruda nie robiła, takie boloki i kón krwawiył i tak się śluziło mu. A krowom cycki myli, coby jakie prysce się im nie robiły* (Dsz).

▲ Rano w Wielki piątek kobiety robiły masło, które poświęcono w Wielką Sobotę. Przez cały rok było ono lekarstwem na opuchliznę oraz wszelkie strupy na wymionach krów.

▲ Nadal praktykowane jest sadzenie w Wielki Piątek roślin w ogródkach, przesadzanie kwiatów. Takie rośliny mają zapewniony dobry wzrost i ochronę przed szkodnikami (Dsz).

▲ Zerwane w tym dniu w polu gałązki jałowca po poświęceniu w kościele używa się do okadzania owiec przed wiosennym REDYKIEM, szałasów itp. (Dsz).

▲ W Wielki Piątek zabronione są prace w polu. Nie wolno też hałasować narzędziami rolniczymi i stolarskimi. W tym dniu Pan Jezus spoczywa bowiem w grobie i nie wolno Mu przeszkadzać (Dsz). Zob. jednak: *Chłop siedziół se na bojsku i cosi se ta ryktowół koło pługa, coby był gotowy na jutro – zawdy się musi we Wielgi Piątek choć jednom skibe przeorać* (Stap 332).

▲ „Mówią górale: jeśli kobieta koszulę uszyje w Wielki Piątek, a ktokolwiek ją nosi, piorun do takiego bije” (KamMiesz 137).

▲ W Wielki Piątek obcinają uszy psom. Dzień ten wielce pomyślny do tej czynności, bo uszy prędko się goją, a takie psy nigdy wściekać się nie mają (KamMiesz 139).

▲ Od Wielkiego Czwartku nie wolno też chować zmarłego, co wiąże się z powszechnym zakazem ruszania ziemi w tym okresie. Z pogrzebem należy w takim przypadku poczekać do poniedziałku (Dsz).

▲ W Wielki Piątek obcinano ogonki owieczkom, strzyżono koniom grzywy, strzygli się też mężczyźni.

Ilustracje, ich funkcje/ Iliustracijos, jų funkcijos

- a. dopełnienie definicji – zob. *cebula, grabki*
- b. weryfikacja definicji – zob. *bezmian*
- c. weryfikacja ustaleń etnograficznych
- d. pokaz specyfiki etnograficznej – zob. *rączka* u kosy
- e. uzupełnienie opisu etnologicznego; opis etnologiczny a opis dialektologiczny – zob. *parzenica*
- f. pokaz relacji między elementami składowymi; też: relacja – meronim : holonim; zob. *parzynica, gynśle*

- a. papildyti apibrėžimą
- b. apibrėžimo patikrinimas
- c. etnografinių tyrimų rezultatų patikrinimas
- d. etnografinio išskirtinumo demonstravimas
- e. etnologinio aprašymo papildymas; etnologinis aprašymas ir dialektologinis aprašymas
- f. ryšio tarp sudedamųjų elementų parodymas;

Ilustracje - dopełnienie definicji / Iliustarcijos, definicijos papildymas

Grabki - 'przyrząd o dwóch, trzech lub czterech długich zębach, osadzonych w SŁUPKU poprzecznie przypiętym do kosi (za pomocą MOTYCKI wciśniętej pod PIESTRZYŃ); drugi koniec SŁUPKA połączony jest z pałąkiem przymocowanym z kolei do KOSISKA. *Grabki* umożliwiają w czasie koszenia równe układanie wysokiego zboża na pokos'



Ilustracje - weryfikacja definicji/ Ilustrācijas, definīcijas papildymas
'rodzaj prymitywnej wagi, składającej się z poziomego drąga z podziałką i ciężarkiem'



Ilustracje - pokaz specyfiki etnograficznej/ etnograficznych ypatybių parodymas



Rączka u kosi - Podhale



Rączka u kosi - Augustów

Ilustracje - weryfikacja ustaleń etnograficznych.
Funkcja *grządka*./ Iliustracija – etnografinių duomenų verifikavimas

grządka



Muzeum Etnograficzne w Krakowie

grządka



Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem

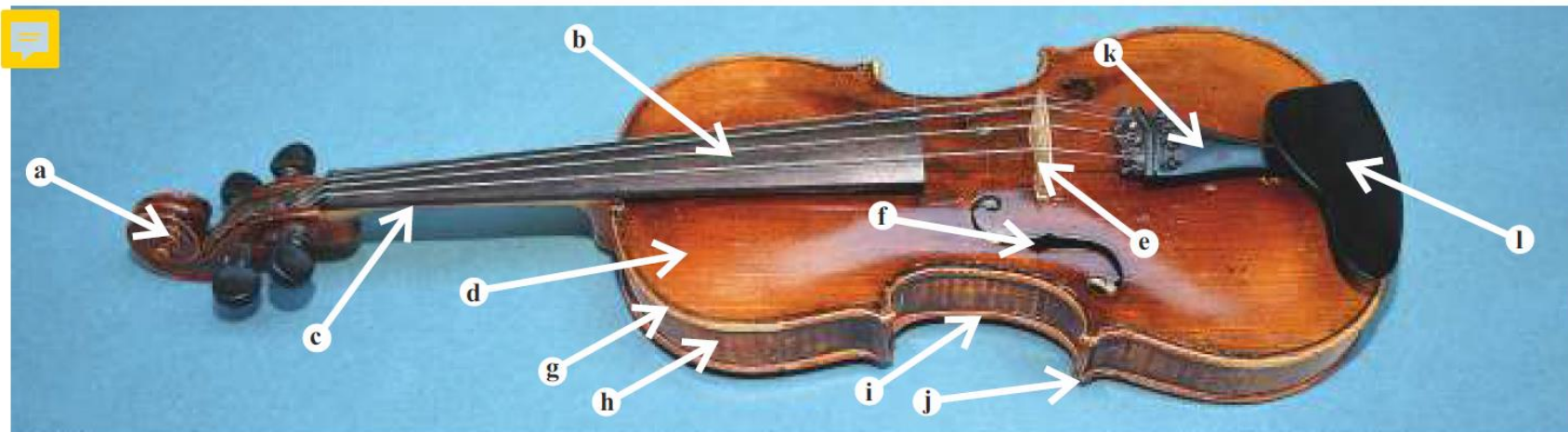
Ilustracje - uzupełnienie opisu etnograficznego; opis etnograficzny a opis dialektologiczny. Holonim *parzynica* i meronimy / Iliustracijos - etnografinio aprašymo papildymas; etnografinis aprašymas ir dialektologinis aprašymas



Parzynica 1 typowa; fot. JK

- a** - rozeta (tu: rozeta pełna) - BT, Ch, Hrk, Kś, Szf [cyrhlica; gwiozda - BT, C, Gń, Kś, Osr, Por; różyca; słońko; zbójeckie kółko; zbójecko gwiozda - Zak]
- b** - piylka - BT, Gń, Ząb
- c** - kotwica - Por, Zak [dusa - BT, Gń, Zak, Ząb]
- d** - poncek - BłT, Ząb
- e** - krzesiwko
- f** - dziub - BłT [špic - Ząb]
- g** - miyrwa - BT, Gń, Kś, Por, Such, Zak, Ząb
- h** - kohut - Zak
- i** - kula - BT, Dsz, Gń, Kś, Por, Such, Zak, Ząb
- j** - dziewiynciornik - BD, BłT, BT, Ch, Dsz, Gń, Klik, Kś, Por, Such, Zak, Ząb [dziewiynciosiył - BT, Gń; dziewiyncésiyl - BłT, Kś]
- k** - głowa - Ząb
- l** - przipór - BłT, BT, CzD, Czir, Dbn, Dsz, Gń, Hrk, Kś, Łop, Mn, NT, Por, RW, Sch, Zak [ozpór - Dbn]
- l** - pazdurek - BłT, BT, Dsz, Gń, Kś, Por, Such, Zak, Ząb [lapka - BT, Gń; rapka - BłT]
- m** - piórko - Zak, Ząb
- n** - ślimocek - BT [piesek - Ząb]

Ilustracje - pokaz relacji między elementami składowymi; relacja – meronim : holonim; *gynsle* / Iliustracijos - komponentų sąsąją demonstravimas;



Gynsle 1 - ogpodh. [skrzypce - ogpodh.; skrzypki - BT, Ch, NT, Zak]; fot. JK

a - glówka

b - dyga

c - sýjka - Czir, Dbn, Hrk, Kś, Ls, Łop

d - góra - Tr [deka górno - Por, Zak; wiyrch - Por]

e - podstawek - Czir, Dbn, Hrk, Kś, Ls, Lś, Por [podstawka]

f - głońnica - BD, Czir, Dbn, Kś, Lś, Zak [ef - Lś, Por, Zak;
esica - Rb; eska - Tr; głośówka - Hrk; głońnik - Dbn, Lś;

hef - Por, Zak; heso - Ls]

g - brzyg - BD, Kś

h - bocki - Ls, Por, Zak [bok - Tr; lupki - Lś]

i - wyrzniyencie - Tr [wyciyencie - Por]

j - rozek - Por

k - stróńnik - Hrk, Kś, Ls, Por [pluzek - Kś, Zak; pluzka - Kś;
stróńnica - BD, Kś, Lś; stróńociog - Lś]

l - podbródek - BD, Kś, Ls, Lś, Zak [podbródka - Ls]

Ilustracje - pokaz relacji między elementami składowymi/ Iliustracijos - komponentų sąsają demonstravimas;



Cýbont w kole - BT, Por [bont - Wit; bustryńka - BT, Czrw; bystrynek - CzD; opaska - Hrk, Łop, Mn]; fot. JK

a - cýbont

b - głowa - ogpodh.

c - wywijanka - Czir, Hrk, Mn [kolniyrz - Chab, Dbn, Łop; zawijanka - Zak; zawijonka - CzD; zowijanka - CzD]

d - oko - Rok

e - obłapka - Dbn [skrzidelko - Dbn] LONIKA - BańN, BD, Biel, BT, Ch, Chab, CzD, Dbn, Hrk, Łop, Mn, NT, Ost, Por, SrW, StB [blotnik - Łop]

f - kabzla - BD, Chab, Czir, Dbn, Hrk, Łop, Mn, Ost, Pcz

[kabzła - BD, BT, CzD, Czrw, Mn, Zak; kapsła - BańN, BT;

kapturek - Ch, Ost, StB; kapturka - Dbn, Hrk, Mn;

kaptur - CzD]

g - luśnia 1 - BD, BT, Ch, Chab, CzD, Dbn, Hrk, Klik, Kś, Łop, Mn, Mrs, Ost, Por, Rok, SrW, StB, Wit, Zak

h - luśnia 2 - Rok [ślufa - Rok]

i - sprycha - ogpodh. [sprycha - BT, Ost]

Dziękuję za uwagę/ Ačiū už dėmesį

